

באלהים נעשה-חיל וְהוּא יְבוֹס צְרִינוּ: היגטים לשוניים בפרשת בלק פד

דקדוקי קריאה בפרשת בלק בהפטרה ובראשון של פינחס

כב ג כִּי רַב-הוּא: טעם מונח בתיבת כִּי בלבד, אין לצרף לה את התיבה רַב הבאה אחריה
כב ד אֵת יֵרֶק הַשָּׂדֶה: טעם טפחא בתיבת אֵת
כב ה פְּתוּרָה: הטעמה בתי"ו, במלעיל
כב ו וְעֵתָהּ: הקורא את העי"ן כמו אל"ף משנה את משמעות הכתוב. אָרֶה-לִּי: העמדה קלה באל"ף, ולהוציא מכל ספק האל"ף בקמץ רחב ¹ . וְאַגְרִשְׁנֻ: הרי"ש בשווא נע ולא בחטף
כב ח וְהִשְׁבַּתִּי: מלרע
כב יא קָבֶה-לִּי: העמדה קלה בקו"ף, הקו"ף בקמץ רחב ראה הערה על פס' ו ובניגוד לכג יג.
כב יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-בִּלְעָם: יש לשים לב לטעמים בפסוק זה, רבים הקוראים המתבלבלים וקוראים מרכא-טפחא כבר בתחילתו. הדבר נובע מכך שהאתנח ² , קוטע את דברי הבורא אל בלעם באמצע ומחלק את הדיבור לשניים: לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת-הָעָם
כב יג עליית שני
כב טז וַיֹּאמְרוּ לוֹ: טעם נסוג אחור ליר"ד
כב יז אֶעֱשֶׂה: נחץ באל"ף (העמדה קלה) למנוע הבלעת העי"ן החטופה; קָבֶה-לִּי: מוקפות וגעיא בקו"ף ולא מונח, ובקמץ רחב כמו בפסוק יא.
כב כא עליית שלישי
כב כב וַיַּחַר-אַף: העמדה קלה ביר"ד מפני הגעיה שם, כן הדבר גם בהמשך
כב כח כִּי הִכִּיתֵנִי: הת"ו בפתח
כב ל הַהֶסְכֵּן: געיה תחת הה"א הראשונה
כב לו כִּי בָא: טעם מונח גם בתיבה כִּי, המילים אינן מוקפות
כב לז הָאֱמָנָם: בטעם זקף קטן
כב לח הִנֵּה-בְּאֵתִי: געיה בה"א הראשונה
כב לט עליית רביעי
כג ג יִקְרָה: הרי"ש בצירי
כג ז מְהֵרֵי-קֶדֶם: הגעיה במ"ם ולא בה"א. לכן, ועל אף הקושי, הרי"ש הראשונה בשווא נח
כג ט הֵן-עָם: המילים מוקפות, ולכן הה"א בסגול, כן הדבר גם בפסוק כד
כג יג עליית חמישי

¹ הערה זו נראית מיותרת. משום מה יש קוראים בתורה בעלי "מסורות קריאה" משונות העושים כעולה על רוחם משיקולים דקדוקיים מוטעים ואף בלעדיהם! אולי הם מדמים לשופטים ה כג אֲזָרוּ מְרוֹז אָמַר מְלֹאֲךָ ה' אָרוּ אֲזָרוּ יִשְׁבִּיָּה ששם האל"ף בחולם. למרות הדמיון ההשוואה אינה נכונה. די אם נציין שאין קמץ חטוף (קטן) בהברה מוטעמת, ובנוסף לשיטתנו שהקמץ הזה יכול להיות רק בהברה סגורה (הברה המסתיימת בדגש או בשווא נח).
² הוסבר כמה פעמים שהפתיחה של הפסוק היא לפני האתנח. והאתנח חוצה את החלק העיקרי של הפסוק כלומר את דברי ה' אל בלעם

וְקָבְנוּ-לִי: הַקוֹף בַּקִּמָּץ קָטָן

כג טו אֶקְרָה כָּה: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֶקֶף

כג יח וְשִׁמְעָה: הַשִּׁי"ן בַּשּׁוּא נֶעֱ, כְּשֶׁאֵר הַמְקוּמוֹת בָּהֶם יִשְׁנוּ חֲטָף בָּאוֹת שְׂאִינָה גְרוּנִית אֵין הַכוּוּנָה אֵלֹא לַהּוֹרוֹת עַל הַנֶּעֱת הַשּׁוּא

כג כא וְתִרְוַעַת מִלֶּךְ: אֵין טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֶרֶ"שׁ

כג כג לֹא-נֶחֱשׁ: בַּמִּלְעִיל. מֶה-פָּעַל אֶל: הַטַּעַם בַּפֿ"א⁴

כג כד וְכֹאֲרִי: הַכֿ"ף בַּפֿתַח וְכֵן הַדְּבַר בַּהֲמִשָּׁךְ כִּד ט. עַד-יֹאכֵל טָרֶף: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִיר"ד

כג כה תִּקְבְּנוּ: הַקוֹף בַּחֲטָף קִמָּץ

כג כז עֲלִיית שִׁשִּׁי

וְקָבְנוּ: בַּמִּלְעִיל

כד ג שְׁתֵּם הָעֵין: שִׁי"ן יִמְנִית

כד ו כֹּאֲהִלִּים: הַכֿ"ף בַּפֿתַח וְהָאֶלֶף אַחֲרֶיהָ בַּחֲטָף פֿתַח, יֵשׁ לַהִיזָהָר לֹא לַהֲבִלִיע אֶת הָאֶלֶף וְהִ"א הַגְרוּנִיּוֹת

כד ז יִזֵּל-מִים: גַּעִיה בִּיר"ד. מִדְּלִי: הַדִּל"ת בַּקִּמָּץ רַחֵב וִישׁ לַהֲאִרִיךְ מַעֲט בַּקְרִיאָתָהּ, הַלִּמ"ד בַּשּׁוּא נֶעֱ. וִירָם: הוּא"ו בַּשּׁוּא נֶעֱ וּבַמִּלְרַע, הַרִי"שׁ בַּחֹלֶם. וְתִנְשָׂא: הוּא"ו בַּשּׁוּא נֶעֱ, הַנּוֹן בַּפֿתַח וְהַשִּׁי"ן בַּדָּגֶשׁ

כד ט שָׁכַב כֹּאֲרִי וְכֹלְבִּיא מִי יְקִימָנוּ: הַהֲפִסֵּק בַּמִּלָּה כֹּאֲרִי קָטָן לַעֲוֹמַת הַהֲפִסֵּק בַּמִּלָּה וְכֹלְבִּיא כְּלוּמָר מִי יְקִימָנוּ מוֹסֵב עַל שְׁנֵיהֶם. מִבְּרִיךְ: הַרִי"שׁ בַּשּׁוּא נֶעֱ וְלֹא בַּחֲטָף, כֵּן הַדְּבַר גַּם בַּהֲמִשָּׁךְ וְאַרְרִיךְ

כד יא וְעִתָּה: יֵשׁ לַהֲקִפִּיד עַל קְרִיאָה נְכוּנָה שֶׁל הָעֵין, אַחֲרֵת מִשְׁבַּשׁ אֶת מִשְׁמַעוֹת הַמִּקְרָא

כד יד עֲלִיית שְׁבִיעִי

כד יז מִיִּשְׂרָאֵל: הַמִּ"ם בַּחֲרִיק חֶסֶר, גַּם הִיר"ד אַחֲרֶיהָ בַּחֲרִיק חֶסֶר וּבַדָּגֶשׁ חֲזַק

כד יח עֲשֵׂה חֵיל: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לֶעִ"ן

כד יט וִירֶךְ: הוּא"ו בַּשּׁוּא נֶעֱ. רִי"שׁ וְדִל"ת בַּשּׁוּא נַח

כד כב לִבְעֵר קִין: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִבִּ"ת. תִּשְׁבֵּךְ: כֿ"ף סוֹפִית דָּגוּשָׁה

כה ג וַיִּצְמַד: בַּמִּלְעִיל

כה ד וַיִּשָּׁב: הוּא"ו בַּשּׁוּא נֶעֱ, הַשִּׁי"ן בַּחֹלֶם וּבַמִּלְרַע

כה ז מִפְטִיר

פִּינְחָס: הַנּוֹן בַּשּׁוּא נֶעֱ אַחֲרֵי חִירָק מֵלֹא וְכֵן הַדְּבַר בְּכָל מְקוֹם

הַפֿטֿרַת בִּלְק, מִיכָה ה-ו:

³ עַל פִּי תוֹכְנַת הַכְּתֵר, הַשִּׁי"ן בַּחֲטָף פֿתַח, כֵּן הַדְּבַר גַּם בַּתּוֹרָה קְדוּמָה שְׁמוּסִיף עַל כֵּךְ בַּחֲלָק הַדְּקִדּוּק שֶׁכֵּךְ הוּא הַדְּבַר 'לַתְּפִאֶרֶת הַקְרִיאָה'. כִּלְלִל, תְּנוּעָה חֲטוּפָה הִבָּאָה בָּאוֹת שְׂאִינָה גְרוּנִית לְרֹבֵב הִיא נִקְרָאָת כַּשּׁוּא נֶעֱ, וְהַחֲטָף אֵינוֹ בֹּא אֵלֹא עַל מִנֵּת לִסְמַן אֶת הַנֶּעֱת הַשּׁוּא.

⁴ לִפִּי תוֹכְנַת הַכְּתֵר. אֵךְ בַּתִּנְךְ קוֹרֵן וְעַל פִּי תוֹרָה קְדוּמָה, הַטַּפְחָא בַּעִ"ן וְלֹא בַּפֿ"א וְכֵן הַדְּבַר בְּכָל סְפָרֵי תִּימָן. אֲנוֹ הוֹלְכִים לִפִּי כִּי לִינְגֵרֵד וּמַהְדוֹרֵת בְּרִיאוֹר לִפִּיהֶם הַטַּעַם בַּפֿ"א.

ה ו יִיחַל: יו"ד ראשונה בשווא נע, יו"ד שנייה בפתח

ה ט וְהֶאֱבֹדְתִי: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה

ה יא יְהִיו-לָךְ: געיה ביו"ד הראשונה

ו א וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת: יש להקפיד על הפרדת התיבות למי שאינו מבחין בקריאתו בין קמץ לפתח

ו ב מוֹסְדֵי אֶרֶץ: טעם נסוג אחור למ"ם, הסמ"ך בשווא נע

ו ג עֲנֵה בִי: עֲנֵה במרכא והב"ת אחריה רפויה⁵

ו ה זָכַר-נָא: הכ"ף בקמץ קטן לְמַעַן: בזקף גדול⁶

ו ז בִּרְבָבוֹת: געיה ברי"ש והב"ת הראשונה בשווא נע. נחלי-שָׁמֶן: העמדה קלה בנז"ן

ו ח וְאַהֲבַת חֶסֶד: הטעם נסוג לאל"ף

ראשון של פינחס

כה יא בְּקִנְיָאֵו: הנז"ן רפויה בשווא נח, עם זאת יש להשמיע האל"ף, לא – בְּקִנְיָאֵו: וכן בְּקִנְיָאֵו: ולא – בְּקִינְיָאֵו

כה יב שְׁלוֹם: בחלק מספרי התורה הוא"ו של 'שלום' קטועה⁷

כה יג שני במנחת שבת

והִיְתָה לוֹ: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק, עם זאת היו"ד בשווא נע. לְאֵלֶיהֶו: האל"ף כלל אינה נשמעת

כה טו רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית-אֶבֶן בְּמִדְיָן הוּא: אין להתעכב על אֶבֶן, ויש להאיץ מעט את קריאת התיבה בְּמִדְיָן להסמיכה לתיבה שלפניה שהרי הטפחא היא כאן המפסיק העיקרי

כה טז שלישי במנחת שבת

כה יח כִּי צִרְרִים: תיבת כִּי במונח ואיננה מוקפת לזו שלאחריה. עַל-דִּבְרֵי-פָעוֹר: גם כאן וגם בהמשך הפסוק דִּבְרֵי- במקף ולא במונח; הַמִּכָּה בטעם מרכא, בְּיוֹם-הַמִּגְדָּה הב"ת רפה

כו ג בְּעֶרְבָת: געיה בעיו"ן והרי"ש בשווא נח

הרב אליעזר פולאייס נר"ו. בענין משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב גרסינן בב"ב י"ד ב' משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, וצ"ע דהא פרשת בלעם היא בתוך ספרו של משה, ויבירושלמי סו"פ ה' דסוטה גרסינן משה כתב חמשה ספרי תורה (פי' חמשה חומשי תורה) וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם, וצ"ב מאי חזר וכתב, וכי היתה תורה חסרה ואח"כ הוסיף בה, ועמש"כ להלן ד"ה ושמא במוסגר לפרש דברי הירושלמי.

ורש"י ז"ל כתב פרשת בלעם נבואתו ומשליו אע"פ שאינן צרכי משה ותורתו וסדר מעשיו, וצ"ע דהא איכא נמי אלופי עשו ודכוותה, ושו"ר שכבר תמה ע"ז השל"ה, והו"ד להלן. ורבינו גרשום כתב פרשת בלעם אע"ג דבלעם גופי' נביא הוה.

⁵ כן הוא בבן אשר (כא"צ) לנינגרד קהיר וששון וכן הוא בתנ"ך ירושלים תשי"ג ובתיקון ההפטרות של פלדהיים אל נכון. למרבה הצער המדקדק בן זאב לפני כמאתיים שנה הגיה והפך את המרכא לטפחא והדגיש את הרפה. במצודתו נלכדו תנ"ך לטריס, היידנהיים, ותנ"ך קורן, בעקבותיהם כמה תיקוני קוראים.

⁶ כן הוא במדויקים, כולל ירושלים תשי"ג ולנינגרד

⁷ קטיעה זו אינה משנה את הקריאה, אבל הקורא (או העולה) עלול לפסול את הספר בטעות...

ושמא יש מקום לפרש עוד כעין מש"כ הרמב"ן בפרשת חוקת לפרש מה שאמר הכתוב על כן
וַאֲמַר בְּסֵפֶר מִלְחָמָתָהּ (במדבר כא, יד), שהיו אנשים כותבים ספר המלחמות הגדולות, כמו כן כתב
משה רבינו ע"ה כל ענין מעשה בלעם באריכות, וואולי זו גם כונת הירושלמי במ"ש חזר וכתב פרשת
בלק ובלעם, והנה לא ראו בני ישראל ולא מרע"ה עובדא דבלעם, אלא נאמר לו בנבואה,
ולכך כתב הדברים בספר, ומיהו לפ"ז היה לומר ספר בלעם ולא פרשת בלעם, (ואין לומר שכתבן
בתוך ספר סיפורי המלחמות שכתבו חכמי הדורות, דהיאך יתכן לערב קודש דברי נבואה בחול), וי"ל
דמתפרש שפרשת בלעם הידועה לנו כתבה באריכות בספר. ושור"ר בזה בשל"ה בתורה אור
פרשת בלק אות ו', וז"ל רש"י כתב נבואתו ומשליו אע"פ שאינן צרכי משה ותורתו וסדר
מעשיו, ולא זכיתי להבין דברי הרב פה קדוש, הלא כל הסיפורים שבתורה כמו הריגת קין
להבל וכיו"ב אינם לכאורה צורך התורה וסדר מעשיו, אבל כולם תורת ה' תמימה כמו שאמרו
וְתִמְנַעַת הָיְתָה פִּילְגֶשׁ (בראשית לו, יב) הוא תורת ה' כמו שִׁמְעָה וְשָׂרָא (דברים ו, ד), ואם דבר רק הוא
לכאורה, באמת לא הוא רק, רק הוא ממנו, וכמו שאמרו בירושלמי פ"א דפאה ה"א ועי"ש
במה שהאריך לפרש.

הרב חיים קניבסקי ז"ל בספר טעמא דקרא. פ' יְדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תִּבְרָךְ מְבָרְךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאֵר.
בברכה כתיב מבורך לשון עבר ובקללה כתיב יואר לשון עתיד, ונראה דבלעם לא הי' בכחו
לברך ורק הי' מבורך מי שמבורך כבר כדי שיחשבו שגם ברכתו הועילה, אבל לקלל הי' מסוגל
וקללתו היתה מועלת.

א"ה. כמה הערות. יְדַעְתִּי אינו לשון עבר אלא מתפרש אני יודע; תִּבְרָךְ אינו עתיד אלא מתפרש
אתה מברך; תֵּאָר אינו עתיד אלא מפרש אתה אורר (מקלל); יוֹאֵר אינו עתיד אלא מתפרש אורר.
והוסבר כמה פעמים שצורת בינוני (הווה) אינה פועל, וכשהמקרא מתאר מצב ע"י שימוש בפועל,
צורות עבר ועתיד משמשות לזה.

הרב ז"ל משתמש במלה 'מסוגל' במשמע יכול, בהשפעת האידיש וה'סגולות'. בלשון המקרא
וחז"ל 'סגולה' היא אוצר.

כב כז. הרב מאיר גריינימן נר"ו. וַיֵּךְ אֶת הָאֶתוֹן בַּמֶּקֶל. הך מקל אם כי י"ל שהי' בידו תמיד
מקל להכותה ולא השתמש בכך תמיד וכנ"ל, אמנם אולי יתכן דאדם חשוב יש בידו מקל של
כבוד (כמו דחוינן גם כהנים וגם כמדומה שהי' מנהג לא מזמן רב שכולם הלכו עם מקל בתוך ידם, אולי הי' כעין
לנוי), והכה אותה כשחרה אפו במקלו המיוחד לו והיינו "בַּמֶּקֶל" בפת"ח⁸, ואולי לא הוי בידו
שני מקלות, והנה אשכחן שר"ג גזר על ר' יהושע (ר"ה כ"ה א) שיבוא אצלו במקלו ובמעותיו,
ובשבת קנ"ב א תרי מתלת משתים נעשו שלש, שזקנים משתמשים במשענת, ותנן בפרק
הרואה (ברכות ט משנה ה) לא יכנס להר הבית במקלו כו', וכן מקלו נפלה מידו (סנהדרין ס"ה ב'),
ואשכחן בתורה וּמִקְלָם בְּיָדָם (שמות יב, יא) פ' בַּמֶּקֶל עֲבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן (בראשית לב, יא) וגו', משמע
שהי' כן הדרך, אבל ראיתי באבן עזרא שם שכתב, לנהוג החמורים, כמו וַיֵּךְ אֶת הָאֶתוֹן בַּמֶּקֶל,
ואפשר משום דמשמע שלכולם אף להבחורים ולצעירים הי' בידם מקל, ומסתמא לא של כבוד
אלא לצורך להכות ובעיקר לחמורים (או לצורך במקום סכנה), ולא כתב קרא נמי בכיסם אף שג"ז
הי' צורך והי' אתם וכעין ההיא דר"ג ור"י במעותיו, שאין בזה היכר החפזון דכתיב בקרא ותנן
לה נמי פסחים צ"א א' מתנאי פסח מצרים, ולפ"ז אה"נ די"ל כהאבן עזרא דשל בלעם נמי הוי
לנהוג החמור, ואולי בעת רכיבתו לא הוי בידו אלא מקל זה.

לו יש חרב בְּיָדוֹ פ' עֲתָה תִּרְגְּמִיךָ פרש"י גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים זה הולך
להרוג אומה שלימה בפיו ולאתון זו צריך כלי זיין, ע"י תרגום (ינתן בן עזיאל)⁹ דהאתון עצמה
אמרה לבלעם שהוא חסר דעת שאם לקלל האתון לא יכול כ"ש לישראל יעווי"ש.

⁸ ע"י בהמשך בדברי ידידנו אהרן גל נר"ו על שימוש יידוע.

⁹ כוונתו לתרגום המדרשי המכונה בטעות תרגום יונתן.

נגזרו 'שִׁלְחָן' בעברית ו'תִּלְחַן' באוגריתית עניינו מזון, ולכן יש לפרש 'וַיִּשְׁלַח לְבָלַעַם וְלִשְׂרָיִם אֲשֶׁר אִתּוֹ' – האכיל אותם, פתח לפנייהם שולחן מלא באוכל. משמעמדנו על כך נוכל למצוא את השורש הזה גם בהקשרים נוספים. מסתבר ש'וַיִּשְׁלַח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ' (אס' טיבב) אינו צריך להיתרגם *sending portions one to another*, אלא: *feeding/providing portions one to another*. [לא שליחת מנות, אלא האכלת או הספקת מנות זה לזה] כיוצא בזה 'וַיִּשְׁלַחוּ מְנוֹת לְאִין נָכוֹן לוֹ' (עזרא נח' ח'י'') יש לתרגמו: *and feed/provide portions to those who have nothing prepared*. [אספקת מזון למי שלא הכין כלום] המשנה ברורה (אורח חיים סימן תרצ"ה ס"ק יח) ציטט את שו"ת "בנין ציון" מאת ר' יעקב אטלינגר, שנסתפק אם אדם הביא בפורים את המנות בעצמו ולא על ידי שליח אם יצא ידי חובת מצוות 'משלוח מנות' כיוון דכתיב "ומשלוח". במחילה מכבוד תורתו, ההיגיון אומר שאין חשיבות לכך שהמנות מאיש לרעהו יהיו דווקא על ידי שליח, והעיקר הוא שאנשים ישמחו איש את רעהו במנות, ואדרבה עדיף שתוך כדי כך יוכלו גם לשנות 'לחיים' יחדיו...

עוד משמעויות לשורש של"ח

הכרנו אם כן שלושה שורשים שונים שהתאחדו בעברית והיו לאחד, ואלו הם: 1. *to send* [לשלוח] (שהוא *šlh* פרוטו-שמית). 2. *to skin an animal or to undress a person* [הפשטת עור בעל-חיים, הפשטת בגדים מאדם] (שהוא *hšlh* פרוטו-שמית). 3. *to feed, to give or provide food* [האכלה או הספקת מזון] (שהוא *tlh* פרוטו-שמית). אך מסתבר שהשורש של"ח עשיר עוד יותר ואפשר להוסיף על מה שהיכרנו כבר, עוד שני שורשי של"ח: 4. עניין הזרמת מים: "וַיִּשְׁלַח מַעֲיָנִים בְּנִיחָלִים" (תה' קד''); "וַיִּשְׁלַחוּ פְּרִדִּים רְמוֹנִים" (שה"ש ד'ג); בְּרִכַּת הַשִּׁלְחָן (עזרא נחמיה ג, טו'') וְיָמֵי הַשִּׁלְחָן הַחֲלָלִים לְאֵט (ישעיהו ח, ו'); וכן: "משקין בית השלחים" (משנה מועד קטן א, א)¹⁵. על השורש המקורי של משמעות זו אפשר לדעת מתוך התעתיק *Σιλωαμ* (Siloam) של השבעים שהח"ת היא גרונית, אבל טיבה של הש"ן אינו ברור כיוון שהשורש ידוע רק בעברית ואכדית, שתי לשונות שאינן מבחינות בין סוגי הש"ן. יש חושבים ששורש זה הוא הרחבה סמנטית של *to send*. בעיניי זה דחוק. 5. נשק או חרב: "בָּאֶחָת יָדוֹ עֵשָׂה בְּמִלָּאָה וְאֶחָת מִחֻזַּקַּת הַשִּׁלְחָן" (עזרא נח' ד'א''); "וַיַּעַשׂ שִׁלְחָן לְרֵב וּמִגְנִים" (ד"ה בלבח), ועוד (יואל ב:ח; איכה לג:יח; לו:יב).¹⁶ המילה במקורה משורש *šlh*, כפי שמלמדות המילים המקבילות בערבית ובאוגריתית, אבל אין שום היגיון לקשר אותה אל *to send*, [לשלוח] ובעל כורחנו היא הומונים (מילה זהה בצורתה ושונה בהחלט במשמעותה).

שאר שימושי של"ח – שחרור ('שִׁלַּח אֶת עַמִּי'), גירושי אישה ('וַיִּשְׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ'), התפשטות ענפים ('וַיִּשְׁלַח קִצְיִידָה'), גידול שערות ('וּפָרַע לֹא יִשְׁלַחוּ'), שלוחים במובן של נדוניה, הבאת אויב או חיות או מכה ('וַהֲשַׁלַּחְתִּי בְכֶם אֶת חֵית הַשָּׂדֶה', 'להשליח ביהודה רצין מלך ארם', 'והשלחתי רעב בארץ'), יכולים להתקשר סמנטית ל-*send*.

דו-משמעות או אף תלת-משמעות?

השירה המקראית עשתה שימוש מתוחכם במשמעויות השונות של שורש של"ח בעברית. אצביע כאן על שלושה מקרים שמצאתי שבהם המשמעויות השונות באות כאחד: א. "וברב גאונך תהרס קמִיד תִּשְׁלַח חֲרֹנֶךָ וְאֶכְלָמוֹ כֶּקֶשׁ" (שם' טו:ז). אש חרון אף ה' דרוכה כקשת לצאת ולפגוע באויב. ה' משחרר אותה,¹⁷ ואם תמצא לומר מזרים אותה.¹⁸ הביטוי "יאכלמו כקש" החותם את הפסוק משלים את המשמעות השלישית: ה' מאכיל את חרון אפו בבשר אויביו

¹⁵ מכתב ממני. לפר' יואל שלום. ראיתי שאתה מקשר את המשנה משקין בית השלחין למשמעות זרימה, אם הבנתי נכון את המאמר. יש לציין שיתכן שהגרסה המדויקת יותר במשנה הוא בית השלחין בה"א, ומתפרש לשון עייפות-צמאון אליהו

תשובה. 'השלחין' משתמע מהבבלי בתחילת מ"ק אבל בב"ב סח. משמע 'שלחין'. נוסח המשנה בר"ף 'שלחין', אבל בכל שאר הנוסחאות המילה בחי"ת. בדקתי בדפוס וילנא, בב"י קופמן, פרמא, וכך כנראה כ"י קימברידג' (הוא נמצא בחילופי הנוסח של וילנא וכאן לא העירו עליו). הרמב"ם בפהמ"ש ובהלכות יו"ט פ"ז ושמ"י פ"א לפי הנוסחאות הטובות 'שלחין' אבל הוא עצמו בנוסח המשנה כתב ידו 'השלחים'. ראשונים (ריטב"א, נמק") מתלבטים בדבר ואומרים שה"א וח"ת מתחלפות ואין לפסול את אחת מהן.

¹⁶ בכל ההיקריות הצורה היא שם עצם 'שלח'. חברי הרב דודי ליבוביץ, איש עפרה, מצא שיש גם פועל הגזור משורש זה: "וַיִּשְׁלַחוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפָּסִים וַיָּבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם (בראשית לו, לב)". הכתוב אומר שהאחים עצמם הביאו את הכתונת לאביהם, ולא שלחו אותה ביד אחרים. לפיכך יש לפרש שחתכו אותה בחרבם לאחר שטבלוה בדם, על מנת שיהיה ברור שחיה רעה אכלתהו.

¹⁷ השוו ליר' ל:כד: "לא ישוב אף ה' עד עֲשֹׂתוֹ וְעַד הִקְיָמוֹ מִזְמוֹת לְבָרִי".

¹⁸ השוו לשירת האזינו: "כִּי אֵשׁ קָדְקָה בְּאִפִּי וַתִּיָּקֶד עַד שְׁאוֹל תַּחֲתִית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וַיִּבְלָה וַתִּלְהַט מוֹסְדֵי הָרִים" (דב' לב:כב).

ובדמם.¹⁹ ב. "תסתיר פניך ובהלון תספ רוחם ויגעון. תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה" (תה' קד:כט-ל). המזמור התחיל בתיאור טבעי של הזרמת מים, שבהם חיות הבר שוברות את צמאונן: "המשלח מעינים בנחלים ... ישקו כל חיתו שד" (שם:א-א). כאן יש סגירת מעגל. כדי להחיות את אותם שגועו, או את הרוח שיבשה, ה' שולח את רוחו,²⁰ ומזרים אותה להחיות את העולם כמו המעיינים הזורמים בנחלים. ייתכן שגם כאן נרמז היסוד של הזנה כמו בפסוק יא לעיל. ג. המקרה המובהק ביותר של תלת-משמעות הוא: "שלח לחמד על-פני המים כי ברב המים תמצאנו" (קה' יא:א). כאן הכול מפורש ממש. כדי להרוויח את ריבוי המשמעויות, החכם יוצר אפילו תיאור מלאכותי שאינו קיים במציאות. שכן, אין אדם משיט לחם על פני המים, ואם יעשה זאת בכל זאת, לא יאכל אחר כך את הלחם הזה. רעיון ה'בומרנג', שלעיתים אתה מכין משהו שבעתיד ישוב אליך, נמצא בקהלת גם לרעה: "חפר גומץ בו ופול ופרץ גדר וישכנו נחש" (יהו). בפסוק שלנו שלח בא עם לחם הרומז ל-feeding [האכלה], עם מים זורמים הרומזים ל-flowing or streaming, [זרימה] וההיגד העיקרי של הפסוק שייך לשליחה במובן של sending. [שליחה] ע"כ פרופ' יואל אליצור נר"ו.

כג כד וְכִאֲרִי וְתִנְשָׂא אֶהְרֹן גֹּל נִרְ"ו. דבריו נאמרו לעניין מלים שלעיתים מופיעות ביידוע, ה"א הידיעה או ניקוד תואם, ולעיתים בלי יידוע. דבריו נאמרו על יידוע במגפה שבפרשת שלח, אינם שייכים למלה במגפה בסוף הפרשה, אבל יכולים להשתייך למלה וְכִאֲרִי המופיעה כאן ללא ידוע ובמקומות אחרים במקרא כ"ף בניקוד קמץ המראה על יידוע.²¹ וישא משלו ויאמר

וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגָּפָה

יש לשים לב שבתיבה "בַּמִּגָּפָה" האות ב"ת מנוקדת בפתח. כביכול "בַּהֲמִגָּפָה", מיודעת. כיון שכן, נראה שזאת מגיפה ספיציפית וידועה.

מפרש הספורנו: "באותה מגפה שאמרו הם שתקרה בארץ אוכלת יושביה והנה פעולת אויר הארץ היתה להם לזרא ומתו תכף"

רש"י: "באותה מיתה ההגונה להם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון, ונשתתבב לשונם עד טבורם²² ותולעים יוצאים מלשונם ובאין לתוך טבורם, לכן נאמר "בַּמִּגָּפָה" ולא "בַּמִּגָּפָה", וזהו לפני ה' — באותה הראייה להם על פי מדותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא מודד מדה כנגד מדה (סוטה ל"ה):"

האם זאת הסיבה שהמילה "מגיפה" מיודעת? או שיש לזה הסבר לשוני?

מצאנו גם: "הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר..." (ירמיהו כא:ט)

"חרב", "רעב", "דבר", כולן מילים מיודעות. האם מדובר כאן על הרב ספיציפית? רעב מיוחד?

וכן "ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב:" (בראשית יג:ב) ועוד הרבה. האם מדובר פה על מקנה ספיציפי? כסף ידוע?

כמובן שלא, אלא שכן בלשונו. לא תמיד ה"א הידיעה מצביעה על משהו ידוע. וכן כתב על כך הגאון מוילנה (לפני כמאתים שנה) בספרו על דקדוק ופירוש התורה, שה"א הידיעה באה בארבעה אופנים.

וכתב הרד"ק (לפני 800 שנה) בספרו מכלול (עמוד מב) שיש שה"א הידיעה לא תבוא להודיע דבר מיוחד.

¹⁹ גם למוטיב זה יש מקבילה בשירת האזינו: "אשפיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושבנה מראש פרעות אויב" (לב:מב).

²⁰ השוו "מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו" (יח' לז:ט).

²¹ 1. במדבר כג כד: הן־עם כלביא יקום וְכִאֲרִי יתנשא לא ישכב עד־נאכל טרף וְדַם־חֲלָלִים ישתה:

2. ספר במדבר פרק כד פסוק ט: כָּל־עַם שָׁכַב כָּאֲרִי וְכָל־בְּיָא מִי יִקְיֶמנוּ מִבְּרִיךְ בְּרוּךְ וְאֶרְרִיךְ אֲרוּר:

3. ספר ישעיהו פרק לח פסוק יג: שְׁנִיתִי עַד־בֹּקֶר כָּאֲרִי בֵּן יִשְׁבֵּר כְּלִיעַמּוֹתֵי מִיּוֹם עַד־לֵילָה תִּשְׁלִימֵנִי:

4. ספר יחזקאל פרק כב פסוק כה: קִשֹּׁר נְבִיאִיָּה בְּתוֹכָהּ כָּאֲרִי שׂוֹאֵג טָרֵף טָרֵף

5. ספר תהלים פרק כב פסוק יז: כִּי סִבְבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרַעִים הַקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדִי וְרַגְלִי:

²² מעניין למדיי, המלה טבור (שופטים ט, לו) הוא מקראית, מצינו בלשון חז"ל טיבור (משנה שבת יח ג בנוסח תלמוד ירושלמי ובבלי). כנראה נקרא טבור.

לפי זה "במגפה" לא דווקא באה להראות על מגפה מסוימת. רש"י ידוע כפשטן. האם מה שכתב רש"י הוא פשט הפסוק? בפירושו לבראשית ג:ח מכריז רש"י:

"וְאִנִּי לֹא בָאתִי אֶלָּא לְפָשׁוּטוֹ שֶׁל מְקָרָא וּלְאַגְדָּה הַמִּשְׁבֵּת דְּבָרֵי הַמְּקָרָא דְּבָרֵי דְּבָרֵי עַל אֶפְנֵי (משלי כה, יא):". רובינו נוטים לשכוח את החלק השני של דבריו, וזוכרים רק את "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", אך רש"י מכריז כאן שהוא גם מביא דברי אגדה, כל זמן שדברי אגדה אלה מישבים את המקרא ויש בהם כדי להסביר אותו, גם אם אין זה פשט.

המשפט "דבר דבור על אופניו" לקוח מספר משלי: "תפוחי זהב בְּמִשְׁכָּלֹת פֶּסֶף דְּבָרֵי דְּבָרֵי עַל-אֶפְנֵי²³:" (משלי כה,יא)

ושם רש"י כותב: "דבר דבור על אפניו...מבוססת ומיושבת בקרבי...". אם כך, ניתן להבין מרש"י שאף על פי שרש"י לא ציין שזהו דרש, הוא נשאר נאמן להצהרתו אותה קבע בפירושו בספר בראשית. אגדה זו שמביא רש"י, לקוחה ממסכת סוטה דף לה, באה לישב את הסיבה ליידוע. המרגלים ניגפו במגפה מיוחדת (על כן יידוע) המתאימה מידה כנגד מידה לחטאם. הם חטאו בלשון הרע, לכן חלו במחלה שפגעה קשות בלשונם. הם הוציאו דברי בלע מפיהם, במגפה מיוחדת זו יצאו תולעים מפיהם. אכן זוהי אגדה המיישבת יפה את הקושיה (או קושי) מדוע המילה "מגפה" מיוחדת. אך פשוטם של דברים, המילה "מגפה" שלעצמה, כמו "סנוורים", "רעב", נוטה לבוא ביידוע.

מדוע בחר רש"י לכתוב את האגדה בפירושו זה? גם כאן, כמו בפרשת "בהעלותך, ניכר שרש"י רואה עצמו גם כמחנך, ולא רק כפרשן, ומדגיש את חומרת מעשה לשון הרע.

כד ה זרע שמשון. **מַה טוֹבוֹ אֶהְיֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכָּנְיֶיךָ יִשְׂרָאֵל** יש לדקדק דלכאורה היה די לומר 'טובו אהליך יעקב' ותיבת 'מה' מיותר. ויש לתרץ עפ"י מה שכתבו המקובלים, שסוד המזוזה הוא מה שנרמז באותיות 'מזוזות' 'זו' – 'מות'. ועוד הוסיפו שהאמצע של אותיות מ-ת ומ"ם שבתחילת תיבת 'מזוזות', ותי"ו שבסוף תיבת 'מזוזות' הינם אותיות 'זוזו' גימטריה כ"ו מספר של השם הו"ה. והיינו שזה ה' מרחיק את המוות ומפרידה²⁴. וזה גם כוונת הדין שאמרו (יומא ח ד). בית הכנסת פטורה מן המזוזה. משום ששם אין מוות ואין צורך להרחיקה ולהפרידה, כי אדרבא שם הוא מקום החיים. וזה מה שדקדק הכתוב לומר 'מה טובו אהליך יעקב', דתיבות 'מה טובו' בגימטריה ס"ח כמספר 'חיים', והיינו לרמז ש'אהליך יעקב' שבני ישראל נותנים מזוזה לפתחיהם, שם הוא מקום החיים, וזה מפריד את המוות מהם.

ולכך נקט ג"כ לומר 'אהליך יעקב', כי זה נרמז במדתו של יעקב מדת האמת, וכמו שכתוב 'תתן אמת ליעקב', תיבת 'אמת' מורכבת מהאותיות א-מ-ת, ואות אל"ף מצטיירת ונעשית מאותיות יו"ד וא"ו יו"ד, שהם בגימטריה כ"ו כמנין שם הו"ה, והיינו שע"י שמו יתברך נעשה 'אמת', וכפי שהגמרא אומרת שהאמת מתקיימת ואינה נופלת, ועיד"ו יש קיום ומתגברים על המיתה. ולכך יעקב שמדתו אמת, לא מת, כפי שאמרו דיעקב אבינו לא מת.

ונתכוון בלעם לרמזו שלבני ישראל ע"י המזוזה שבפתחי בתיהם, שיש בו את שמו יתברך, ע"י כך יש להם את כוחו של יעקב אבינו שמרחיק את המיתה מהם.

הפטרת בלק

²³ א"ה. רבים שמכירים את הביטוי אבל לא את מקורו במקרא, משתבשים 'דבר דיבור על אפניו' וכד'. וכדי בזיון

²⁴ א"ה. הוא נוקט ש'מות' לשון נקבה, אבל באמת הוא זכר.

הרב גור-אריה צור נר"ו. בספר מיכה מפרק ה פסוק ו, עד פרק ו פסוק ח'.

לסיכום פסוקי ההפטר:

פרק ה פס' ו' עד יד' יתאר הנביא הטובות שיבואו לעם ישראל לעתיד לבוא.
פרק ו פס' א' עד ח' יתאר הנביא ויכוח שיש להקב"ה עם בני ישראל על הכרת הטוב שהם חייבים לבוראם בכלל, ועל שהצילם מבלק ובלעם בפרט, ודרישת הקב"ה מעמו ישראל: עשו מעשר ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך:
בביאור ההפטר ושייכותה לפרשה

לכאורה נראה בעליל שייכות ההפטר לפרשה בפרק ו פסוק ה': עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות יחז'ה: ויש לשאול, בשלמא מפרק ו' ואילך מתקשרת ההפטר לפרשתנו באשר מתווכח בה הקב"ה עם כנסת ישראל ומוכיח לה את כל הטובות שעשה לה בהעלותו אותם ממצרים ולא נתן לבלעם ולבלק לקללם והפך עבורם את הקללה לברכה, ניחא. אך יש לשאול מה ראו להתחיל ההפטר מפרק ה פסוק ו', שלכאורה אין לו כל קשר לענייני הפרשה של בלק ובלעם, אלא רק מדבר על עתיד טוב לעם ישראל לאחר מלחמת גוג ומגוג עת ישראל ישלוט בכל הגויים וינקום הקב"ה נקמתם לעיניהם, וישראל ישכון לבטח בארצם. ועוד יש ליתן את הדעת לסיום ההפטר הגיד לך אדם מה טוב וגו', מה שייכותה לפרשה.

ולעומקו של מקרא יש לומר כי הויכוח שיש להקב"ה עם ישראל הוא להוכיח להם על כל הטובה שהשפיע להם במדבר ובעיקר בעניין בלק ובלעם שלא נתן לקללם רק לברכם, ולהוכיחם על אשר יש להם לשלם טובה תחת טובה לקב"ה. שלא כעס באותם ימים ולא נתן פתחון פה לא לקללם בלעם ולא לקסמיו של בלק, והפך להם הקללה לברכה.

וכדי להעצים את הכרת הטוב הנדרשת מעם ישראל, פתח הנביא בתחילת ההפטר בנבואת אחרית הימים להראות עד כמה הקב"ה עתיד להיטיב עם ישראל. ואשר על כן גם סיים ההפטר בדרישה להכרת הטוב באומרו הגיד לך אדם מה טוב ומה יחז'ה דורש ממך כי אם עשו מעשר ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך: שבוה כנסת ישראל מיוחדת משאר הגויים, אשר להם משפטים בל ידעום, וחסד לאמים חסאות (משלי יד, לד) וגבהות הלב אשר שנא ה'. וכנגדם אמר לבניו רחומיו כי בזה יתנו תודה לאלקי ישראל כי אם עשו מעשר ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך.
ויש לעיין, שהרי אמרו משה כתב ספרו ופרשת בלעם (בבא בתרא יד עמ' ב') שלולא כן איש לא היה יודע על הנעשה שם ברמתים צופים אצל בלק. ומדוע צריך גם את נבואת מיכה.

ויש לומר שלולא נבואת מיכה איש לא היה יודע צדקות ה' שלא כעס באותם ימים ולכן פרסמו הכתוב על ידי נבואת מיכה כדי לפרסם הכרת הטוב שלא כעס. ואשר על כן, יש להתבונן בדרישת ה' להכרת הטוב:
ותחילה יש להבין מה בין דברי הנביא מיכה שאמר ומה ה' דורש ממך, לבין דברי משה רבנו שאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם-ליראה את-ה' אלקיך.

ולעומקו של מקרא יאמר, שהמעלה של היראת שמים עליה דבר משה רבנו, מושגת דווקא מתוך הבחירה הרצונית של האדם, כי זו מהות האדם להיות בביטול להקב"ה ולבחור בקב"ה להיות לו למלך. ומאחר והאדם בחר מרצונו בהקב"ה, מעתה הוא מחוייב לעשות כפי שהקב"ה דורש ממנו ולא כפי העולה על רוחו, ולכן משלים הנביא מיכה את דברי הבחירה של משה רבנו ואומר ומה ה' דורש ממך. כי אם עשו מעשר ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך.

ובשימת לב, יש להבין מדוע חילק הנביא: בְּמִשְׁפָּט אִמּוֹר עֲשׂוֹת, ובחסד אמר אֶהְיֶה, ובהצנע אמר לָכֵת. והביאור בזה: חסד לשמו צריך להיות מתוך אהבה ולא שייך בזה דרישה וכפייה. ולעומת זאת המשפט צריך לְהַעֲשׂוֹת, ולא להישאר בגדר של אהבה בלבד. וְהַצְנַע שהוא הביטול העצמי לפני הקב"ה, צריך להיות בכל הליכות חיו, בין במשפט בין בחסד. וזה שסיים הנביא ואמר וְהַצְנַע לָכֵת עִם אֱלֹקֶיךָ, ב'ו' החיבור, וְהַצְנַע לָכֵת כי הוא ההשלמה בין השניים, בין החסד והמשפט. כי כאשר יַעֲשֶׂה המשפט גם מתוך אהבה, והחסד יהיה גם בעשייה נוסף לאהבה, הרי זו ההליכה הנרצית בצניעות לפני השם. ובכך ישיג האדם את דרגת הביטול לפני בוראו בכל הליכות חיו, ויתקיים בו וְהַצְנַע לָכֵת עִם אֱלֹקֶיךָ. ובה מוציא האדם את הידאת שמים שלו מן הכח אל הפועל, כפי ששואל ממנו הקב"ה על ידי נביאו נאמן ביתו.

ובזה יבואר על נכון הקשר בין ההפטרה לפרשה גם בדרך הפשט וגם בדרך הפנימיות. בדרך הפשט אומר הנביא: עָמִי זָכָר נָא מֶה יַעֲזֹר בְּלִק מֶלֶךְ מִזֶּמֶר וּמֶה עָנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן בְּעֹזֵר מִן הַשָּׁטִיט עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת ה'.

ובדרך הפנימיות, מבואר הקשר בין ההפטרה לפרשה גם בפסוק האחרון של ההפטרה כנ"ל: וְהַצְנַע לָכֵת עִם אֱלֹהֶיךָ. שאין לך גאווה גדולה מזו של בלעם כאשר חָבַר בגאוותו יחד עם בלק אל מול הביטול העצמי של משה רבינו הענו מכל האדם אשר על פני האדמה. וביטול זה של משה רבינו לפני בוראו על ידי הַצְנַע לָכֵת, הוא צינור השפע להפוך את הקללה לברכה לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת ה'.

וזה שהבטיח הנביא בתחילת ההפטרה תשלום השכר על הכרת הטוב ופירט בו כל הטובות שיושפעו עלינו לעתיד לבוא בב"א.

תָּן לַחֶכֶם וְיִחְכְּמוּ-עִיר

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בתנאים)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺